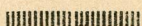


ським дослідникам зняряддя цілком непридатне для їх чергової праці. Ціла „Наука віршування“ Якубського, що виросла в тім середовищі, для дослідів над ритмікою Шевченка цілком непридатна. — Можливо, що і такі дивні відкриття, як на пр. те, що „наші сучасні культурні мови вже зовсім не знають розподілу звуків на довгі та короткі“ і трохи несподіваний висновок, що через те модерна ритміка ґрунтується лише на принципі „наголошености і ненаголошености“ складів<sup>1)</sup>, треба також віднести на рахунок тої наукової сфери, що з неї черпає Якубський. — Дуже шкода, що він такі псевдо-наукові і псевдо-сучасні погляди приймає за свої.

Ми не будемо далі забігати за Якубським у нетрі його полеміки, тимбільше що праця Ст. Смаль-Стоцького ніякої оборони не потребує. Вона переможе своїх противників силою своєї власної наукової вартости. І коли на пр. Ол. Дорошкевич, переконаний „аргументами“ Якубського, думає, що Ст. Смаль-Стоцький „переоцінює вплив народньої ритміки“<sup>2)</sup>, то ми навпаки думаємо, що ані Якубський, ані Дорошкевич не зрозуміли добре праці Ст. Смаль-Стоцького і тому її недоцінюють, а на твори самого Шевченка дивляться ще далі через призму власної шкільної рутини.<sup>3)</sup>

Д. б.



Др. Василь Пачовський.

## Проблеми української літератури й мистецтва.

Вже пораз другий на сторінках нашого журналу відаємо голос в літературних справах сеніорові нашої літератури Д-рові В. Пачовському. Своїх кілька уваг до цієї статті (надіслані ще спочатком лютия с. рі. подаємо на кінці. *Ред.*

### I.

#### 1. Оцінка красного письменства.

Під гнетом московського абсолютизму, узброєного кривавим кнутом більшовицької доктрини, поникла літературна творчість України. Найвизначніші творці замовкли та нидіють на за-

<sup>1)</sup> Б. Якубський: Наука віршування, стор. 15.

<sup>2)</sup> Ол. Дорошкевич: Сучасний стан Шевченкознавства. *Op. cit.* стор. 360.

<sup>3)</sup> Сюди належить і стаття С. Никифоряка: „Рим і ритм у Шевченка“. — ЗНТШ, 99. стор. 245. — І Ол. Колеса намагається тоничними стопами аналізувати поезію Богдана Залеского („Українська rytmyka ludowa w poezyach B. Zaleskiego“); напр. для вірша: „Jak szumiął, szumi step tam siny“ подає схему — — — | — — — | — — — | — — — стор. 44). — Б. Якубський мусів би і тут побачити „чотириохетопового ямба російського походження“ (— | — — | — — | — — | — —), так само як його бачить у Шевченковому „Ре́ве та сто́гне

Дні́пр ши́рокий“. Дійсна ритмічна схема є така:  $\text{♩ } \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$

Це український колядковий ритм. (Порівн. С. С.-Стоцький, *Op. cit.* стор. 85. і д.)

сланні, а відважні протестанти, що хотіли стати на сторожі українського духа — мусіли наложити на себе руку, або впали розстріляні опричниками червоного царя-деспота. Супроти того українцям по цей бік греблі доводиться творити літературу, що порушує державно-творчі проблеми для конструкції держави, аби західні землі відіграли ролю Піємонту нової України.

Минулого року Товариство письменників і журналістів імени Івана Франка у Львові ввело у життя конкурс на найкращу книжку красного письменства і викликало сильніший рух в ділянці літератури. Голова цьогорічного журі на літературному вечорі 31. січня с. р. Др. В. Сімович подав до відома звіт з оцінки літературних творів, що дістали нагороду.

Комісія, вибрана з членів Товариства, кермувалася двома критеріями в осуді творів літератури: чи твір автора виказує талант, що дає щось свіже, нове і які дає можливості розвою автора. В рішенні цієї загадки пристосувала шаблони форми, а не глибину змісту на лад передвоєнної літературної критики, для якої українство — це тільки література.

Осуд, чи котрийсь письменник є талант, в сучасників є наскрізь підметовий, однобічний, зависимий від смаку членів журі під диктатом двох-трьох членів, які мірять манери мірилами шаблонів свого часу і „літературність“ всіх творів.

З одного боку сучасники можуть нераз не спізнатися на творах таланту, який дає нові цінності, а надія на можливість розвою таланту викликає усмішку супроти байдужости українського громадянства до літератури, бо в нас ніякий творець, не виключаючи Шевченка і Франка, не дав і не дає того, що міг би дати серед нації, свідомої вартости духової культури.

З другого боку признання початкуючого письменника талантом-лявреатом, повним надії, є недоцільне. Сам голова журі згадував у своїм рефераті про небезпеку, що люди молоді з незагартованими характерами можуть зманеруватися під впливом відзначення на конкурсі. „Через признання їх талантами з можливістю розвою — пише в імені публіки Коберський — люди молоді, які до їх відзначення були скромні і писали до речі, по їх нагородженні дуже часто стають фразерами, іноді навіть позерами. Чи не було за багато претенсійности у промові одного нагородженого на минулорічнім конкурсі“. Хто з критично думаючих людей міг дослухати до кінця беззмістовну претенсійну тираду одного з тогорічних нагородженців дня 31. січня 1934 р. на „Бесіді“.

Якби літературне журі не привязувало нагороди до осіб, а до творів, наскільки вони мають вартість для зросту нашої нації, критерії вийшли би більше предметові, письменники виховувалися б самі, оцінюючи зміст своїх творів під оглядом глибини і ширини світогляду, — а суспільність чулася б більше зобовязана до підпертя літератури, бачучи в ній не іграшку, а серйозне діло.

## 2. Завдання літератури недержавної нації.

В осуді творів красного письменства можна керуватися двома критеріями: або поглядом на ціль письменства під девізою мистецтва для мистецтва, або під гаслом доцільности.

Ідеалом твору мистецтва є гармонія змісту, сильного ідеєю, з красою форми. Не всі твори осягають ту гармонію. В одних перемагає ідея, в других форма. З упадком романтизму увага поетів звернулася на культ форми. Цей культ форми є принципом мистецтва для мистецтва, або чистого мистецтва, якого теорію найшов французький поет Теофіль Готіє з учеником Теодором де Бонвілле. На основі цієї теорії мистецтво не має ціли, бо воно є самоціллю, стоїть поза добром і злом, є абсолютом, бо є відбиттям абсолюту — душі. Артист не є слугою, ані керманічем, не належить ані до народу, ані до світу, не служить ніякій ідеї, ані ніякому громадянству.

Тимчасом по війні ставить Європа мистецтву політичну і педагогічну місію в найвищій значінні того слова, а від мистців вимагає історичного післанництва. Мистецтву ставиться ціль людей не бавити, а перетворити — звідтіля уважаємо його мистецтвом під гаслом історичної доцільности, яка служить конструктивним цілям держави, та організуючим цілям нації, якщо вона є бездержавна.

Під гаслом доцільности стоїть література в краях Німеччини, Росії та Італії, а девіза: мистецтво для мистецтва взагалі упала з упадком ліберального світогляду. Зрештою українці не можуть дозволити собі на виключно чисте мистецтво для мистецтва, як недержавна нація. В історії культури всі державні нації, що хвилево втратили державу, заставляли до місії пропаганди державности літературу і плястичне мистецтво, аби здійснити свій ідеал воскресення держави, (це бачимо в поляків на поезії Міцкевича, Словацького, Красінського, та творах кисти Матейка, Гротгера чи Коссаків).

І ми мусимо станути на основі доцільности в оцінці творів мистецтва, аби зазначити, що українство — це не тільки література; а наше образотворне мистецтво — не матеріял для збагачення культури сусідів чи ситої Європи, а форма для вияву найглибшого сутнього внутрішнього духа народу. Отже всі твори літератури треба розглядати не лише під кутом естетичним, але теж, чи й наскільки вони помагають, чи шкодять здійсненню нашого ідеалу.

Хоч я сам був як член „Молодої Музи“ прихильником *l'art pour l'art* — але тепер, як пережив жахливу катастрофу України з ласки захваленої французької Європи, хоч не без нашої вини — уважаю твори в душі мистецтва для мистецтва за іграшку ситих, на яку шкода паперу і друку, бо та забава за дорого коштує, а висліди їх появи в літературі є мінімальні. Нація, що не має держави, не може в літературі поставити, ані розв'язати ніякої проблеми, що має всесвітню вартість — бо для

неї найвищий ідеал: дах над головою! Нація бездержавна все упосліджена рівнем життя і мізком, аби могла видержати конкуренцію ідеями свого мистецтва з державними націями; через це головні проблеми всесвітнього значіння ніколи не рішають бездержавні народи.

Недержавна нація мусить видвигати твори, що порушують організуючі ідеї, конструктивні для воскресення своєї держави. Не розумію під цими ідеями зараз тільки літературу, начиняну патріотичними фразами, але виходжу з європейського світогляду майбутности.

Європа каже: Життєздатні держави, творять більшевартні нації, які формують свою ціль двома поняттями: сила і краса. В їх детермінованім світі немає вини ні заслуги, але є хиби і прикмети, є різниця вартостей. Меншевартна нація є невинна, але вона є меншевартна від повновартної, якій вона служитиме погноєм, бо повнолиста троянда є краща від польової рожі, а діамант кращий від вугля. Отже основою європейського світогляду не є правда і воля, не справедливість і свобода, а стоптання справедливости силою для виплекання краси повновартних націй, під яких копитами має згинуть нація меншевартна.

Отже ціллю нашої літератури буде видвигнути рівновартність нашої нації проти других націй на основі виказання нашої споконвічної культури, в масі нашого люду, що завдяки їй має атракційну силу для чужинців мимо вічної втрати верхівки в користь сусідів. Але така „літературна нація“ з ідеєю вузького мужицького покрою не вистарчає — народ мусить бути чимсь більше як фактом, — мусить стати перше ідеєю, поки стане динамічною силою. Нація, гідна держави, мусить бути тверда як діамант, — а ясніюча красками як брилянт.

Тому література народу, що хоче стати державою, повинна вивести в своїх творах організуючі ідеї, що гуртують людей в державнотворчу суспільність. Розуміється, творці красного письменства, щоби ті ідеї перенести з ділянки публіцистики, мусять їх передумати, перетопити в горнилі своєї душі, перетворити кровю свого серця й оформити в постаті й образи життя, що будуть промовляти до загалу більше переконливо, як публіцистика і перетворять кволий бездержавний народ в державнотворчу націю.

### 3. Тема державнотворчого письменства.

Творці мистецтва можуть мені закинути, що я гаслом доцільности хочу їм накидати теми і напрям писання, які не підходять до їх душі, чи до світогляду, чи до артистичної інвенції. Та я з почуття обовязку супроти історичної майбутности нації взиваю всіх мистців напняти зір і прихилити слух до наболілого серця народу в цій проломовій хвилі нечуваної в історії боротьби між життям і смертю. Тоді почують своєю вражливою душею хід маятника історії, що вибиває подіями в такт нам найвищий національний імператив: своя держава або смерть!

Я певен, що між темами, які предложу, не один найде спонуку до глибшого зворушення душі, і злеліє під серцем концепцію артистичного твору в ім'я того найвищого імперативу, бо перед кожним стане як Сфінкс перед Едіпом питання:

— А що буде, як нас дійсно струнуть до стану паріїв, що мають бути погноєм? — Чи буде тоді місце на чисте мистецтво в тім народі гельотів? Чи вам не доведеться так, як мені, за кавалок жебрачого хліба складати в кухонній ямі старі папери замість творити на сонці нові твори мистецтва?! Чи всі многонадійні таланти не потонуть тоді в болоті буденщини і загумінкового шкурництва як розгублені звізди?! Тому треба всі сили дати на услуги ідеї державности, яка мусить стати тілом, аби ми осягнули можливість показати себе повновартним народом для творчого вияву своєї духовности у всесвітній культурі.

Отже до літератури під гаслом доцільности зачисляємо твори, що виказують високу культуру нашого народу з ділянки духового надбання тисячлітньої історії, з життя, змальованого звичаях і віруваннях та взаїмовідношення до себе — такі твори виказують рівновартність нашого народу з державними народами щодо краси.

В другім ряді до літератури під гаслом доцільности належатимуть твори, які порушують державнотворчі проблеми, що їх мусить розв'язати бездержавна нація, аби стати зрілою до утворення держави. Ці твори будуть виказувати рівновартність нашого народу з державними народами щодо сили. Зразком такого твору є: „Сини“ Василя Стефаника. Старша генерація письменників поставила в творах красного і наукового письменства ряд конструктивних ідей, безумовних для нації до утворення держави, тобто: важність релігії, проблему землі, значіння моря, конечність консервативного напрямку побіч поступової революційної течії в суспільності, боротьбу України за геленську індивідуалістичну культуру Європи з кочовою Азією та ролю української держави між Європою й Азією в минувшині, в майбутності і т. д. Та не всі ті проблеми поставлені в літературі на весь ріст і деякі з них чекають від нового покоління повного опрацювання...

Нове покоління письменників повинно проповідувати в літературі ряд практичних конструктивних ідей, потрібних до сотворення держави серед організації суспільности. Воно мусить вивести в літературі тип полководця в звязи з проблемою побідної війни; тип фінансїста в звязи з проблемою фінансів держави; тип промисловця в звязи з проблемою промисловости нашої землі, тип земледілця великої хліборобської кооперації; тип купця в звязи з проблемою нашої торгівлі; тип адміністратора в звязи з проблемою адміністрації великої нашої країни з відосередніми змаганнями поодиноких земель і т. д.

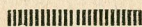
Одним словом література молодого покоління мусить двигати проблеми розбудови нашої майбутньої держави. Коли ж

літературі ставимо завдання відограти конструктивну роль в історії нації, то вона мусить перетворити наш характер бездержавної пісковатости в твердий камінь під будову державного храму. Отже література в сучасній добі мусить своїми творами перевести санацію наших пороків і гріхів, набутих у тьмі довгим бездержавним плазуванням. Отже мусить випалити білим залізом з наших душ жовчеву зненависть до себе, зелену зависть до успіхів товаришів, синю злобу легковаження творчих одиниць, чорне інтриганство, блідий до смерти егоцентризм, сіру безвільність, безбарвну безідейність, блакитне самсобіпанство, фіолетне рабство супроти чужої, а червону бунтівність проти власної влади. Тоді література перетворить наше громадянство, зложене з розпихаючих і самопожираючих себе одиниць, у здисципліновану суспільність, яка, осягнувши державу, зможе її задержати в руках.

Без виликування тих гріхів не можемо й думати про удержання в своїх руках держави; тому мусимо заставити до цієї великої лікарської місії, до санації пісковатого народу, не тільки публіцистику, але і літературу, і все мистецтво, аби на місце розперезаного хамства в нас виробилось почуття гідности і пошана чести, на місце зрадництва послух державній владі, замість політичної проституції дисципліна, замість отаманії підчинення себе авторитетові проводу, замість релігійного сектанства підлеглість організованій церкві, замість політичного анархізму — координація державним конечностям, замість вибухового містицизму недоцільних чинів — систематична праця над перетворенням себе і суспільности в здисциплінований матеріал до будівництва держави.

Тоді щойно зможемо стати до супірництва з державними народами в житті і в мистецтві в розв'язанню загадки буття, як станемо не тільки „тяглом в їх поїздах бистроїздних“, не тільки вугіллям до розпалювання гону їх машин, але зможемо здіймантисся в твердий сорокосьмистінний брильянт, що грає всіми барвами всесвітної краси і сили.

(Докінчення буде).



Проф. Др. Маріян Здзеховський.

## Трагічна Європа\*).

Я знав інтелігентну, добру і милу німку, що відзначалася шляхетністю думок та простою і сердечною поведінкою. Я дуже здивувався, коли мені сказали, що вона повісила у своїй кімнаті портрет „Фірера“ та прикрашувала його щоденно свіжими квітами. Що доглянула вона у тій людині, чим притягнуло її те

\*) Цю статтю надрукувало виленське „Слово“ з дня 7. II. 1935 р. ч. 37. Подаємо її в перекладі. *Ред.*